

Historie

I. Pravěké osídlení

Stopy dávného lidského osídlení rovinatého území kolem dnešních Zalužan, chráněného na severu vyvýšeninami Varty a Žďáru (513 mj., v podobě žárových a mohylových hrobů, dokládají osídlení kraje již v století 10. př. n. l.

Z doby keltské (5. -1. stol. př. n. l.), i když v blízkosti existovalo na ostrohu, vybíhajícím do dnešní vltavsko-orlické zdrže větší keltské opidum východně od Nevězic, se zatím žádné pozůstatky lidského osídlení nevyskytly.

Naproti tomu v období velmi řídkého osídlení Čech v 1. až 3. století n. l., v tzv. období markomanském, vznikla v nejjihnější části zalužanského katastru na nepatrně vyvýšenině na západní straně dnešní státní silnice nad lučinatým údolím na dnešních parcelách č. 352 a 354 v širokém okolním kraji ojedinělá římsko-provinciální osada, osídlená v 1. a 2. století n.l., na ploše přes 1000 m čtverečních bylo zjištěno několik kúlových chat obdélníkového tvaru o šířce přes 5 m a délce 8,25 m až 13,5 m.

Dokládá to, taktéž nález stříbrného denáru římského císaře Hadriána. Tato mince a alabastrová soška byly nalezeny r. 1922 na zahradě usedlosti V. Kubáta v Zalužanech. V 8. - 10. st. se v místě dnešních Zalužan usadil slovanský lid a založil tu osadu "za luhem" nebo "za luží". Odtud pak název obce Zalužany. Pozoruhodné je, že ve 13. stol. patřily Zalužany správou ke vzdálenému královskému hradu Kamýk nad Vltavou (15 km). První historická zpráva z roku 1291 je o darování vsí Zalužan a Tochovic králem Václavem II. dominikánskému klášteru v Ostrově u Davle. Významná zpráva z r. 1351 o novém rozměření obce svědčí o vysokém stáří velkoryse založené návsi.

Po oddělení od Kamýka byla ves rozdělena na dvě části: menší část vsi připadla šlechtickému manství královského hradu Orlík a druhá část byla zastavena nebo prodána blíže neznámému rytířskému feudálovi. Rozdělení Zalužan na část orlickou a vladycsko-rytířskou přetrvalo až do r. 1573. Zalužany měly dlouho dvojí vrchnost a dva poplužní dvory. Větší část 15. století patřila šlechtická část Zalužan rodu pánů Šiců z Drahenic.

Roku 1623 byla ves koupena předním českým panským rodem Šternberků. Šternberská vrchnost však nikdy v Zalužanech nežila, jako tomu bylo vždycky za časů pánů

Loubských. Obraz Zalužan z roku 1654 není příliš utěšený, přestože v té době byly největší vesnicí v celém širokém okolí.

Po smrti hraběte Václava Vojtěcha ze Šternberku r. 1708 bylo pro velké zadlužení rozhodnuto o prodeji statku Zalužany. Obytná část bývalé zalužanské tvrze však byla v tak špatném stavu, že o ni dlouho neměl nikdo zájem. Až roku 1715 koupil statek Jan Felix Deym ze Stříteže na Táborsku. V období deymovské vlády (1715-1727) vznikly mezi Orlíkem a Zalužany další spory: hraniční, pastevní, rušení držby. Roku 1727 zdědil zalužanský statek po své tetě Kajetáně Valentíně Deymové, roz. Kocové z Dobrše, Jan Josef svobodný pán z Dobrše, který byl, ale v té době ještě nezletilý. Samostatné správy se Jan Josef Koc ujal až po r. 1737. Z kocovského období se o Zalužanech zachovalo jen nepatrné množství zpráv. Roku 1767 se stal držitelem Zalužan syn Jana Josefa Koce František Dionysus. Krátká období vlády pánů Koců nebyla zalužanskému statku ku prospěchu.

Roku 1771 byla správa statku Zalužany svěřena manželce Františka Dionysa, vdově paní Marii Kocové, která se r. 1775 provdala za Karla Helversona z Helverheimu. Roku 1802 byl statek postoupen jejich synu Karlu Helversonovi. Jen třicetileté období helversonovského panství v Zalužanech je přímo nabitě důležitými událostmi zalužanskými i veřejnými. Brzy po roce 1775 se začalo s nástavbou druhého patra na zámecké budově. Roku 1804 se začalo jednat o koupi Zalužan Orlíkem.

Období na sklonku 18.st. a celá polovina 19.st. - kromě vlastnické změny statku v Zalužanech proběhlo bez mimořádných událostí. Po roce 1780 začala vznikat jako oddělená část vsi Zalužan skupina domkařských chalup zvané Sázky. Jako první byla r. 1770 postavena obecní pazderna. Pazderna byla používána jako místnost pro sušení a zpracování lnu a konopí. Vesnickou samosprávu do roku 1850 reprezentoval rychtář. Zákon o obecním zřízení vydaný na jaře r. 1848 zrušil pravomoc dosavadních vrchnostenských úřadů ve správě venkovských obcí. Obce získaly úplnou samosprávu. Zalužany a okolní obce byly začleněny do nově zřízeného okresu mirovického. Spojená obec zalužanská, k níž patřily ještě Boješice a Touškov, měla 1208 obyvatel. Kompletní složení prvního zastupitelstva spojené obce zalužanské z roku 1850 není známo. Všichni zalužanští starostové z období 1870-1918 byli stále hojně zaměstnáni probíhajícími spory o užívání obecního jmění a odvádění pastevních poplatků. O ostatní činnosti zalužanské samosprávy v tomto období se nezachovaly žádné další zprávy.

Spodní náves od rybníku „Dolejší“

Historicky nejcennější částí Zalužan je jádro obce zahrnující náves se zámkem s nejbližším zastavěním. Vývoj zámeckého objektu souvisí s vývojem obce. Zprávy o tvrzi se objevují až v 15. st., ale podle charakteru zastavění lze předpokládat, že již před tím existovalo zemanské sídlo v dřevěném dvorci na místě tvrze. Hlavní zásluhu na vývoji šlechtického sídla měl pan Adam Loubský. Kolem r. 1650-1660 byl zbořen východní čelní trakt tvrze s bránou s padacím mostem nad zasypaným příkopem. V severním křídle byl pivovar, obyvatelný byl jen jižní trakt. Na východ od zámku byl vybudován hospodářský dvůr. Po r. 1715 byl zpustlý západní trakt přestavěn, zvýšen o obytné patro a přistavena zámecká kaple Panny Marie. Údaje o stavebním vývoji zámku nejsou úplné. Do r. 1889 bydleli na zámku zalužanští fundáčnická kaplani. V r. 1974 byl zámek předán do správy Okresního kulturního střediska v Příbrami. V prvním poschodí objektu byla zřízena expozice "Muzeum středního Povltaví", v druhém poschodí instaluje Národní galerie Praha ve spolupráci s Muzeem hl. města Prahy etapově v dvouletých turnusech výstavu "České výtvarné umění 19.století". Zámek včetně pozemku je zapsán v seznamu kulturních památek.

Budova zámku je v dobrém stavu, park bude vyžadovat rozsáhlejší úpravy

V prostoru nad zámkem je židovský hřbitov, který patří ke kulturním památkám, nachází se však v neutěšeném stavu.

Kostel

Roku 1869 požádaly Zalužany o povýšení na městys. Jejich žádost však byla zamítnuta s tím, že Zalužany nejsou farní obcí, že nemají ani vlastní kostel a v místě není ani žádný průmysl. Proto byl v letech 1872-1874 postaven z podnětu občanů klasicistní kostel sv. Karla Boromejského. V současné době je kostel pro veřejnost uzavřen. K památkově chráněným patří mobiliář kostela a sochy před vchodem.

Hřbitov

Samostatný hřbitov pro Zalužany byl zřízen nákladem zalužanské obce r. 1880. Výstavbu hřbitova, jež byla dokončena až r. 1882, prováděl s velkými obtížemi stavitel František Pfeiffer.

Škola

Kolem r. 1780 si zalužanští zřídili soukromou školu. Nová školní budova se začala stavět r. 1860. Po roce 1910 byla přistavěna místnost pro třetí třídu, která ale byla již v r. 1915 uzavřena pro nedostatek učitelských sil. V roce 1947 byla školní budova zmodernizována. Když v r. 1975 poklesl počet dětí pod 15, byla škola zrušena. V dnešní

době je budova staré školy využívána zemědělskou společností jako administrativní budova a stavebně je v dosti neutěšeném stavu.

Do dějin poválečných....

Za první republiky a za protektorátu

Státní převrat a vznik samostatného Československa 28. října 1918 znamenal kvalitativní přelom v životě Čechů a Slováků, znamenal obnovu české státnosti a naplnění historické tužby, žít se Slováky v jednom státě.

V popřevratových dnech si zajistila postavení představitelka národa a zakladatelky republiky buržoazie, která svou vítěznou pozici uhájila i proti náporu revolučního dělnictva v prvních letech její existence.

Zřízením samostatného státu byly zajištěny základní podmínky pro rozvoj kultury a vzdělání a pro rozvoj hospodářský. Nebyla však uspokojivě vyřešena otázka vzájemného poměru Čechů a Slováků a po celou dobu trvání tzv. předmnichovské republiky byl veden ostrý politický boj mezi buržoazií jednotlivých skupin se slovenskými revizionisty a revolučním proletariátem.

Ve třicátých letech si československý stát jediný zachoval buržoazně-demokratický charakter. Po zhroucení a selhání politiky tzv. kolektivní bezpečnosti pod tlakem západních mocností se stalo Československo první obětí hitlerovského fašismu. Nakonec mnichovským diktátem zmrzačené Československo po prohlášení a odtržení samostatného slovenského státu bylo 15. března 1939 okupováno Německem a vymazáno z mapy Evropy.

Obecní majetek a obecní hospodářství

Zákonem z roku 1920 o zrušení veškerých práv starousedlých k užívání obecního statku se sice obecní jmění zaluzanské obce nezvětšilo, ale zvýšil se podstatně jeho výnos.

Hned v roce 1921 nové zaluzanské zastupitelstvo prodalo stavebně zchátralou obecní pastoušku čp. 40, která byla využívána jako obecní chudobinec, Josefu Šináglovi za 2000 Kč laciných poválečných peněz.

Hned nato roku 1922 koupila obec bývalou chalupu Vršeckovskou čp. 13 za 70 000 Kčs od tehdejších majitelů Jana a Anny Danielových s úmyslem, zřídit z obytného stavení čp. 13 po patřičné úpravě a přestavbě nový chudobinec, který by odpovídal potřebám velké obce, která v té době měla 750 obyvatel.

V dvacetiletém období trvání první či předmnichovské republiky se budovatelské a zvelebovací činnosti příliš mnoho pozornosti nevěnovalo. Obec mohla podnikat, udržovat a zvelebovat jen to, na co měla vlastní pohotové prostředky, nebo si musela na tyto akce vypůjčovat. Jen na určité, všeobecně prospěšné akce poskytoval stát malé příspěvky-subvence. O financování různých obecních investičních akcí ze státního rozpočtu se tehdy nikomu ani nesnilo. K tomu došlo až po roce 1948.

Okupace

Bylo by možno popisovat, jak se obcházela nařízení, aby nemusely být vyvěšovány nacistické Vlajky a prapory, o vzniku a činnosti vlajky, která i v Zalužanech měla své přívržence, o ustavení a nečinnosti Národního souručenství, o průběhu vynucovaných sbírek pro nacistické účely, o lístkovém a vázaném hospodářství, zemědělských dodávkách, nasazování mladých lidí na nucené práce, o hospodářské kriminalitě atd.

V posledních týdnech války na Jaře roku 1945, jak se stále od západu i od východu přibližovala fronta, byla státní silnice obcí probíhající, stále více přeplněna vojenskými a uprchlickými transporty, které byly napadány spojeneckými anglo-americkými hloubkovými letci.

Na samém konci války, těsně před osvobozením 29. dubna 1945 byly všechny osady, ležící při a na státní silnici od Milína až po Mirovice postiženy těžkým ostřelováním a bombardovacím náletem.

Nejvíce byly bombardováním postiženy Mirovice, kde přišlo o život 18 lidí a většina domů v městečku byla velmi silně poškozena. V sousedních Cerhonicích přišlo o život 7 lidí, Čimelice, Rakovice, Krsice, Lety, Šerkov a Zalužany byly postiženy požáry, jež byly způsobeny zápalnými bombami a shazovanými zápalnými destičkami.

Do základu shořela celá usedlost Stanislava Huleše, obytné stavení Františka Mráze, stáje Václava Novotného a částečně i některé budovy Biskupova dvora.

Ponuré období německé okupace v letech 1939-1945 se do zalužanských dějin zapsalo ztrátou pěti lidských životů.

Budovatelské a zvelebovací akce obecní

V žádné předcházející etapě dlouhé zalužanské historie nebyla nikdy tak vhodná doba k provádění všeobecně prospěšných a zvelebovacích prací, jako v době po slavném vítězství pracujícího lidu v únoru 1948

Po vzrušených revolučních dnech květnového národního povstání a postupném uklidnění vraceli se uspokojení občané k práci do obyčejných dnů mírového života.

Bylo třeba rychle zahladit a odstranit škody způsobené dlouhou válkou celému národnímu hospodářství. Byla vykonána peněžitá sbírka ve prospěch spoluobčanů, kteří byli postiženi požárem při náletu 29. 4. 1945. Sbírka vynesla 24 tisíc Kčs. Začalo se jednat o návratu zalužanských kostelních zvonů, o nichž bylo zjištěno, že se nacházejí až v Hamburgu.

Už v roce 1946 byly důkladně opraveny všechny obecní cesty, obnoveno vysazování obecního sadu a v roce 1948 provedeny nejnnutnější stavební opravy na získaném zámku.

V roce 1949 byla v nejsevernější části zámku ve II. patře upravena klenutá místnost na obřadní síň, v níž se od 1. ledna 1950 vykonávaly podle nového zákona o občanském právu povinné občanské sňatky, protože při MNV Zalužany byl zřízen obvodový matriční úřad. Postupně byly v obřadní místnosti konány významná výročí svateb a vítání občánků až do ledna 1977, kdy započala rozsáhlá oprava zámku. Od roku 1950 se v akci „Z“ začalo provádět odvodnění v obci budováním podpovrchových rourových stok především kolem průtahů státní silnice, ale i v jiných částech obce. Tato akce byla rozložena do několika let. Soustavně se pokračovalo v rozšiřování výsadby obecního třešňového sadu na Sázkách, kde např. jen v roce 1953 byly nově vysázeny celé 2 ha pudy. Během několika let byly do velmi uspokojivého stavu přivedeny pravidelnými opravami obecní cesty. V roce 1962 se přikročilo k definitivní úpravě spáleniště bývalého hostince "Na poště" čp. 53, který vyhořel v roce 1951. V roce 1963 byla provedena i oprava ohradní zdi hřbitova, na nějž byl zaveden vodovod a v zámeckém parku byl vybudován provizorní taneční parket.

V červenci r. 1964 se opět obnovila práce na kanalizaci v obci. Šlo o podpovrchovou kanalizaci k odvodu dešťové vody (nikoliv splaškové) v celé obci a práce se prováděly postupně až do r. 1973 i při provádění jiných akcí v obci. Na kanalizaci bylo použito 2700 metrů rour o průměru 30 až 80 cm. Náklady převyšovaly hodně přes 1 milión korun a hodně práce občanů. Současně s prováděním kanalizace byly prováděny živичné povrchy místních komunikací v obci.

V roce 1967 se provedla generální oprava místního rozhlasu, podstatně bylo rozšířeno veřejné elektrické osvětlení o několik světel a začalo se s postupným budováním chodníků. Tyto akce si vyžádaly 252 tisíc Kčs finančního nákladu a 1992 brigádnických hodin práce.

I v politicky vzrušeném roce 1968 byly provedeny potřebné úpravy v zámeckém parku, opraveno barokní sousoší na Vartě a 2 barokní plastiky před zámkem. Téhož roku se začalo také s přípravnými pracemi na budování silničního obchvatu státní silnice, která se před jižním okrajem vsi měla odklonit a minout obec po jejím západním okraji s napojením na původní silnici až v oblasti Varty a odbočky na Sázký. Soustavná pozornost byla věnována také místní části obce Sázkám, kde rovněž byla vybudována kanalizace a vybudován vodovod. Včetně studně a vyasfaltování komunikace do Selce a na hlavní silnici.

Sotva byla jedna akce skončena, začalo se ihned zase s jinou. V roce 1973 byla dokončena přeložka státní silnice. V témže roce 1974 byla dokončena rekonstrukce elektrorozvodné sítě a zavedeno zářivkové veřejné osvětlení.

Vzhledem k tomu, že obec by neměla dostatek fin. prostředků na opravu zámku, bylo rozhodnuto postavit víceúčelovou budovu MNV. Její příprava začala v r. 1973 a proběhla od r. 1974, kde je požární zbrojnice, knihovna, klubovna, mandl, obřadní síň a kancelář MNV. Od ledna 1977 sídlí NV v nové budově. Fasáda, úprava prostranství a obřadní síň byla dokončena v r. 1977. Před budovou stojí socha „Mládí“ od ak. sochaře Hrušky. Po dokončení budovy MNV byla započata stavba mateřské školy, která byla dokončena během 2 let.